

Prof. dr. Keith Doubt, Fulbright Senior²³
Univerzitet Wittenberg
Odsjek za sociologiju
Springfield, Ohio, USA

SPAJANJE KULTURA: USPOSTAVLJANJE KURSEVA NA DALJINU PUTEM INTERNETA

World Wide Web (svjetska mreža) nije postojao 1993. godine. To znači da prije 12 godina nije bilo *internet browsinga* (internet / web-pretraživanja). Isto tako, nisu postojali ni *e-mail* (elektronska pošta) ni *instant messaging* (brzo sinhronizirano slanje poruka). Danas *World Wide Web* predstavlja ključnu, općeprisutnu i dominantnu alatku u trgovini, globalnim vijestima, međusobnoj komunikaciji, bankarstvu, političkim razgovorima i brojnim drugim stvarima. Štaviše, univerziteti drže predavanja iz velikog broja predmeta preko *World Wide Weba*.

Kursevi za učenje na daljinu putem interneta spajaju tri razvojna nivoa u polju obrazovanja: učenje na daljinu, obrazovanje koje se prenosi kompjuterom i web-tehnologije. Učenje na daljinu nije sasvim nova pojava. U Engleskoj su sredinom 18. stoljeća počele funkcionirati tzv. dopisne škole. Studenti bi dobivali zadatke i testove koje bi po završetku dostavljali putem kurira. U Sjedinjenim Američkim Državama 1912. godine ruralnim zadrugama ponuđeni su radiokursevi na Univerzitetu Iowa. Godine 1940. na televiziji su za široku publiku organizirani obrazovni časovi. Sve ovo gore navedeno ukazuje da učenje na daljinu po sebi ne predstavlja neki potpuno novi fenomen.

Učenje putem kompjutera također je postalo važan dio obrazovanja. Kompjuterski programi danas su dizajnirani na takav način da se njihovim

²³ Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka, proljeće 2000.

korištenjem može izučavati čitav niz različitih predmeta, od onih koje zanimaju djecu predškolskog uzrasta, pa do predmeta u interesu srednjoškolske i studentske populacije. Danas se na univerzitetima kao bitna nastavna pomagala mogu vidjeti i programi videokonferencija te audio-vizuelna oprema.

U današnje vrijeme univerziteti i predavači prilagođavaju web-tehnologiju kako bi proširili granice školskih učionica. Nastava se dijelom ili u potpunosti odvija u virtuelnom prostoru. Ovaj razvoj u velikoj mjeri uvjetovan je ekonomskim napretkom. Web-tehnologija omogućava izvođenje nastave na širem prostoru, smanjuje troškove nastave i poboljšava njenu učinkovitost.

Očigledno je da web-tehnologija utječe na proces učenja. Pri tome je veoma bitno očuvati osnovne principe učenja i pozitivnu pedagoška praksu. Web-tehnologija neće od slabog nastavnika napraviti kvalitetnog, niti će od lošeg đaka / studenta napraviti dobrog. Premda, s jedne strane, internet može biti privlačan i zanimljiv, isto tako može brzo postati dosadan i frustrirajući. Pretjerana upotreba interneta može dovesti do pada razmišljanja, a također može uzrokovati pad kvaliteta pisanja te površnost u čitanju.

Od suštinske je važnosti da pri osmišljavanju svojih predavanja predavači pažljivo koriste web-tehnologiju. Web-tehnologija može stvoriti iluziju da je nečiji rad veći nego što on zaista jeste. Mi ne možemo povući direktnu paralelu između virtuelne i društvene realnosti. Ako bismo to uradili, postoji opasnost od preuveličavanja virtuelne realnosti, čime bi se neminovno umanjio značaj društvene realnosti. Web-tehnologija sa sobom nosi rizik da se učionica pretvori u spektakl, a ne u mjesto gdje se uči. I predavači i studenti mogu upasti u zamku da postanu sluge tehnologije i svih njenih zahtjeva, umjesto da oni budu ti koji će vladati tehnologijom, odnosno da povinuju tehnologiju interesima koje oni kao predavači i studenti imaju. Stoga, da bi kursevi učenja na daljinu preko interneta uspješno funkcionirali, studenti moraju biti motivirani, disciplinirani i zreli. Profesori moraju biti predani, inovativni i moraju se stalno usavršavati.

Očito, podučavanje na daljinu preko interneta ima svoje i nedostatke i prednosti.

Jedan od nedostataka za profesore jeste da ova vrsta podučavanja zahtijeva više rada. Potrebno je dosta vremena da se kurs pripremi, kao i da se savlada korištenje tehnologija i softvera. Profesori moraju na jedan novi način osmisliti sadržaj predavanja iz učionice radi njihovog prezentiranja na *webu*. Zadaci se moraju organizirati unutar nove strukture. Predavanje preko interneta zahtijeva i veći nivo interakcije i razmjene mišljenja i informacija

sa studentima. Konačno, u određenoj mjeri, ukoliko ne postoji podrška institucija, sami profesori moraju postati i kompjuterski stručnjaci.

Drugi nedostatak jeste gubitak direktnog kontakta s ljudima. U *on-line* komunikaciji može doći do nerazumijevanja i konfuzije. Kada niste u mogućnosti vidjeti govor nečijeg tijela, nekada je teško ocijeniti šta ta osoba zaista misli. Tako se može desiti da se šale shvate kao uvrede, a pohvale mogu zvučati sarkastično. *On-line* komunikacija najbolje funkcioniра između osoba koje su već imale direktan kontakt, što im je omogućilo da steknu međusobno povjerenje. Da bi se započeo neki *on-line* kurs, za profesora je najbolje da se barem jednom sastane sa studentima, a isto važi i za same studente.

Treći nedostatak jeste to što tehničke potrebe često znaju prouzrokovati nervozu i stresne situacije. Veze se nekada prekinu («padnu»), a programi su zastarjeli. Može se desiti da profesori ne mogu uspostaviti kontrolu nad ovim činiocima, što bi lahko moglo obeshrabiliti studente.

Konačno, četvrti nedostatak jeste to da učenje na daljinu remeti naše tradicionalne načine predavanja. Kakva je to učionica bez predavanja, bez studentske diskusije, bez usmenih ispita ili bez pismenih radova? Da postavimo jedno retoričko pitanje: Da li bi Sokrat držao seminar na *webu*? Da li bi Sokrat bio voljan uključiti se u neki zanimljivi razgovor u virtuelnom prostoru? Ukoliko bi odgovor bio pozitivan, kakvi bi bili uvjeti koje bi postavio za svoje učešće, kakva bi bila njegova očekivanja? Ukoliko bi odgovor bio negativan, postavlja se pitanje zašto bi Sokrat odbio voditi dijalog na internetu?

Uzdržavajući se od takvih pitanja, moderne obrazovne institucije danas veoma brzo razvijaju *on-line* nastavu. Njihov cilj jeste proširiti obrazovne mogućnosti, približiti obrazovanje stanovništvu koje ne uživa velike privilegije. Jedan od ciljeva predstavlja i poboljšanje kvaliteta i obima nastave, kao i aktivno uključenje studenata u sam nastavni program.

Učenje na daljinu ima, dakle, i svoje dobre strane.

Jedna od prednosti jeste da *on-line* kursevi mogu poboljšati učenje. *On-line* nastava može aktivirati studente, dati im uvid u stvarne i najnovije podatke, pružiti im temeljno spoznajno iskustvo te unaprijediti saradnju u učenju, kako između njih samih, tako i njihovu saradnju s profesorima.

Učenje na daljinu putem interneta može, također, studentima osigurati veću dostupnost obrazovanja, može nadići geografsku izolaciju i studenata i profesora, proširiti broj i kvalitet predmeta izučavanja, omogućiti veću razmjenu informacija između studenata i profesora te uspostaviti saradnju među profesorima na različitim mjestima. *On-line* nastavom može se, konačno, uštedjeti novac. Isto tako, u ovoj nastavi može više doći do izražaja kreativnost i sloboda u učenju.

Kako je počeo moj angažman u *on-line* tipu nastave?

U proljeće 2000. godine bio sam bio učesnik Fulbrightova programa na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, a inače predajem na Koledžu slobodnih umjetnosti u Sjedinjenim Američkim Državama. Težište Univerziteta Wittenberg leži na interdisciplinarnom i međunarodnom obrazovanju. Moja želja bila je da pokrenem jedan kurs o Bosni i Hercegovini, u koji će pritom biti uključeni studenti s mog univerziteta i studenti iz Sarajeva.

Bosna i Hercegovina – interdisciplinarni studij tako je dio pilot-projekta koji podrazumijeva postojanje i provedbu zajedničkog nastavnog plana na Univerzitetu Wittenberg i Univerzitetu u Sarajevu, a zasniva se na časovima koji se održavaju na Wittenbergu i časovima putem interneta za studente Univerziteta u Sarajevu. Na temelju uključivanja različitih disciplina (sociologija, historija, književnost i antropologija), u okviru studija izučava se društvena historija i kulturno naslijeđe Bosne i Hercegovine. Jedna od ciljeva napada u nedavnom ratu bila je i predanost zajednice pluralističkom, tolerantnom i integriranom društvu. Nasilje i propaganda bili su usmjereni protiv kulturalnih uvjerenja, društvenih običaja i građanskog poretka Bosne i Hercegovine, čime je za ovu zemlju postalo gotovo nemoguće održati svoje multireligijske i sinhronizirano formirane tradicije.

Najbolji studenti s Univerziteta Wittenberg i Univerziteta u Sarajevu zajednički izučavaju potpuno isto *on-line* gradivo, obavljaju iste zadatke, učestvuju u *on-line* diskusijama te pišu pismene sastave uz asistenciju profesora Dine Abazovića, Keitha Doubta i Asima Mujkića. Putem *on-line* kursa uspostavlja se napredna i uzbudljiva pedagoška povezanost.

U izučavanju sociologije Bosne i Hercegovine čitaju se sljedeće knjige: *Dobri ljudi u zlim vremenima* Svetlane Broz, *Portreti kompleksnosti i otpora u bosanskohercegovačkom ratu* Keitha Doubta te *Sociologija nakon Bosne i Kosova*, *Vraćanje pravde* i *Negiranje Bosne* Rusmira Mahmutćehajića. Knjiga Brozove izučava se kako bi se shvatila socijalna iskustva Bosanaca i Hercegovaca u toku strašnog rata. Suštinsko pitanje nije to kako je dobra volja među ljudima u Bosni izgubljena, već kako je ona uspjela biti sačuvana.

U izučavanju historije Bosne i Hercegovine proučavaju se sljedeća djela: *Bosna: Izdana tradicija* Johna Finea i Roberta Donije, *Bosna: Kulturna historija* Ivana Lovrenovića i *Bosna: Kratki historijski osvrt* Noela Malcolma. Studenti pišu radove o različitim razdobljima historije Bosne i Hercegovine u kojima objedinjavaju činjenice koje su sadržane u svakoj od

gore navedenih knjiga kako bi napravili narativni prikaz važnijih događaja određenog historijskog razdoblja. Zatim uočavaju one činjenice koje su na ovim mjestima ili različito prikazane ili međusobno suprotstavljene. Ovakav pristup studentu omogućava ne samo deskriptivni već i analitički odnos prema fenomenu kompleksnosti historije Bosne.

Da bi se predstavila književnost Bosne i Hercegovine, izučavaju se djela Ive Andrića, Meše Selimovića i Maka Dizdara. Andrićeva *Na Drini ćuprija* na književni način objedinjava sociologiju i historiju Bosne i Hercegovine. S obzirom da studenti već posjeduju određeno znanje o sociologiji i historiji Bosne, time su u boljoj poziciji da pristupe npr. Andrićevim književnim djelima s naročitom kritičkom osnovom, tj. da prepoznaju da Andrić piše iz jedne posebne, pa čak bi se reklo i antibosanskohercegovačke perspektive. Studenti također čitaju Selimovićevu *Tvrđavu* i poeziju Maka Dizdara. Dok se iščitavaju stihovi Dizdareve poezije, u pozadini svira CD rok-grupe Indexi, odnosno pjesma *Modra rijeka*.

Na kraju, studenti izučavaju antropološki razvoj Bosne i Hercegovine, i to na temelju materijala etnografskog rada norveškog antropologa Tone Bringe *Biti musliman na bosanski način*, kao i djela američkog antropologa Williama Lockwooda *Evropski muslimani*. Studenti razmatraju kako antropologija nudi jedinstveno razumijevanje društvenog okvira i strukture ruralne Bosne i Hercegovine.

Bosna i Hercegovina jedan je od veoma privlačnih predmeta za organiziranje nekog interdisciplinarnog studija. Nijedan drugi predmet ne bi možda mogao objediniti ove četiri discipline na tako jedinstven način. U slučaju ovog predmeta, svaka disciplina ukazuje na drugu i nadoknađuje njena ograničenja. Sama sociologija, naprimjer, ne uspijeva obuhvatiti kulturnu mrežu bosanskohercegovačkog društva, dok antropologija nadoknađuje ovu slabost sociologije.

Da bi se ovaj kurs predavao putem interneta ili *on-line*, izabrao sam softverski paket poznat kao *Serf*, koji osigurava uvjete za prenošenje znanja iz raznih predmeta širom svijeta, a koristi *World Wide Web* kao medij za učenje na daljinu.²⁴ *Serf* je namijenjen održavanju kurseva u samostalnom multimedijском okruženju koje omogućava studentima da navigiraju kroz raspored, pristupe materijalima, komuniciraju te dostavljaju zadatke preko *weba* na jedinstven i učinkovit način. Predavači lahko mogu pristupiti riješenim zadacima te ih ocijeniti putem *Serf* knjige za ocjenjivanje. U svako doba, ako pritisnu određeno dugme, studenti mogu vidjeti izvještaj o

²⁴ URL (adresa web-stranice) za ovaj softver je: <http://serfsoft.com>.

njihovom napretku, kao i komentare predavača te predviđanja moguće konačne ocjene.

Unutar softvera angažirao sam nekoliko alati.

Prvo sam kreirao kalendar predavanja. Unutar kalendara uspostavio sam raspored predavanja s nazivima predmeta i materijalima koji će se izučavati, pitanja za diskusiju, zadatke za rad kod kuće te ispite, koji uključuju pisanje pismenog rada / eseja. Studenti su svoje radove prezentirali na dva načina: ili na linku za forum ili na linku za galeriju zadataka. Također, u okviru softvera mogu se davati objektivni testovi s «da – ne» pitalicama, pitanjima s više izbora te pitanjima na koja se traži kratki odgovor. Softver *Serf* ocijenit će ove testove, no ipak profesori moraju uložiti određeni napor kako bi pripremili učinkovite testovne zadatke. Na forumu je moguće imati tzv. lančanu diskusiju, pri čemu jedan student postavi pitanje, a onda se njegove kolege ili profesori uključuju u raspravu dajući mu povratne informacije. Naprimjer, studenti s Univerziteta Wittenberg i Univerziteta u Sarajevu gledali su kratkometražni film *10 minuta*, a onda su grupno kritički raspravljali o filmu na forumu za diskusije.

Druga alatka u softveru *Serf* jeste *chatroom* (soba za razgovor). Studenti iz Sarajeva i Wittenberga imaju pristup privatnom *chatroomu*, gdje učestvuju u već zadanoj diskusiji o materijalima iz antropologije. Ove diskusije pokazale su zdravu suprotstavljenost emičkog i etičkog pogleda na kulturne sisteme društva. S jedne strane, studenti iz Sarajeva govore o kulturnom shvatanju bosanskohercegovačkog društva koje je od suštinske važnosti za njih kao građane Bosne i Hercegovine te takva shvatanja dijele s drugim studentima. S druge strane, studenti iz Sarajeva potom kritički izučavaju inozemne studije o Bosni i Hercegovini koje su napisali međunarodni akademski poslenici, jednako kao i razmišljanja studenata iz drugih zemalja. Na ovom kursu studentima je data prilika da razviju vještine koje će im omogućiti da se izraze i da se izdignu iznad paradoksa koji se često pojavljuju u ovakvim diskusijama koje uključuju emičke i etičke poglede. Cilj je da se studenti ohrabre za pisanje istraživačkih radova koji nerijetko uključuju višestruka gledišta, a koji značajno doprinose naučnom razumijevanju Bosne i Hercegovine kako od strane njenih građana, tako i građana cijelog svijeta.

Ipak, *Serf* je samo jedan od oko 50 softvera koji omogućuju učenje na daljinu putem interneta, a postoje i drugi, bilo *open source* (besplatni) softveri, bilo softveri poput onih poznatih kao *Web CT* ili *Blackboard*.²⁵

²⁵ Inače, softver *Serf* može se kupiti po cijeni od 300 US\$, dok posljednja dva neku obrazovnu instituciju mogu koštati i do 100.000 US\$. Radi poređenja i procjene raznih

Pritom, postoje i razne opcije pri dizajniranju *on-line* kursa. Upute se mogu davati sinhronizirano, odnosno onda kada su studenti istovremeno uključeni u nastavu, ili asinhronizirano, onda kada studenti nisu u isto vrijeme uključeni u nastavne aktivnosti. *Chatroom* primjer je prve opcije, dok je forum za diskusije primjer za drugu. Obično se ova dva pristupa kombiniraju. Također, praksa je da se *on-line* vježbe kombiniraju s uputama u učionici. Naprimjer, profesor iz Zagreba može posjetiti Bihać na dvije sedmice, a nakon toga započeti *on-line* kurs. *On-line* nastava mogla bi se odvijati nekoliko mjeseci, a profesor bi opet mogao doći u Bihać za vrijeme ispitnih rokova.²⁶

softvera preporučujem ovu web-stranicu: <http://www.edutools.info/course>. Međutim, posebno bih želio spomenuti jedan besplatni softver pod imenom *Moodle*, koji predstavlja *course management system* (sistem za upravljanje kursevima) i uopće *open source* softver koji je dizajniran tako da koristi najbolje pedagoške principe te pomaže predavačima da kreiraju učinkovite *on-line* obrazovne zajednice. Ovaj softver može se preuzeti («downloadirati», «skinuti») i koristiti na bilo kojem kompjuteru koji je dostupan korisniku (uključujući i *web-hosts*), a može se skalirati od web-stranice samo jednog predavača do univerziteta koji ima 40.000 studenata. *Moodle* ima veliku i raznoliku korisničku zajednicu, s preko 50.000 registriranih korisnika samo na ovoj stranici, a koji govore 60 različitih jezika i dolaze iz 120 zemalja. Pritom, najbolje je početi s *Using Moodle (Kako koristiti Moodle)*, gdje se odvijaju glavne međunarodne diskusije na engleskom jeziku. No, postoji i čitav niz drugih grupa na kojima se raspravlja o drugim temama i na drugim jezicima (inače, jedan od 60 jezika koje nudi *Moodle* jeste i bosanski jezik). Valja istaknuti također i to da se ovaj softver sada koristi i na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. (Za više informacija o korištenju *Moodlea* možete kontaktirati gosp. Tihomira Veselinovića, a sama ova preporuka *Moodlea* preuzeta je s web-stranice na kojoj se može vidjeti demonstracija kursa: <http://moodle.org>.)

²⁶ Za pedagoške savjete o tome kako dizajnirati *on-line* kurs i kako koristiti najmoderniju web-tehnologiju, preporučujem web-stranicu *Virtual Resource Site for Teaching with Technology (Stranica virtuelnih materijala za predavanje uz pomoć web-tehnologija)*. URL (adresa web-stranice) putem kojeg se može pristupiti ovoj stranici je: <http://www.umuc.edu/virtualteaching/background.html>. Ova web-stranica ima dva modula. *Module 1* daje informacije o izboru i korištenju raznih web-medija, kao što su pisani materijali, audio i videozapisi, slike, animirana grafika, male aplikacije i skripte, čijim se korištenjem mogu razviti različite strategije učenja. Cilj ovog modula jeste pomoć u kreiranju i korištenju različitih medija na način koji će odgovarati studentima određenog fakulteta. *Module 2* daje informacije o stvarnim i uspješnim praksama koje su određeni fakulteti imali u organiziranju *on-line* kurseva. Posebna pažnja usmjerena je na načine kojima se ohrabruje kreativnost studenata kao ključni utjecaj na njihove stilove učenja. *Module 2* također nudi posebne strategije za korištenje tehnologija u izradi istraživačkih radova, u projektima na kojima rade male grupe, diskusijama i drugim aktivnostima koje jačaju interakciju studenata.

Već sam postavio pitanje da li bi Sokrat držao govor u virtuelnom prostoru. Izbjegao sam davanje odgovora na ovu dilemu. Da bismo počeli razmišljati o tome, moramo se zapitati i vidjeti ko je druga osoba prisutna u virtuelnom prostoru i da li bi ona mogla biti student. Postoji sve veći broj studija koje pokušavaju definirati pojam virtuelnog prostora kao posebnog društvenog i kulturnog okruženja. Kakva je razlika između etosa i virtuelnog prostora i da li etos ima prednost u učenju? Ove studije bave se pitanjima identiteta, lične i međusobne komunikacije u kontekstu pretraživanja interneta. Šta se dešava s ljudskom domišljatošću u virtuelnoj realnosti? Da li se ona usavršava ili nazaduje? Kako ovaj svijet koji nazivamo virtuelnom realnošću podržava stjecanje korisnog znanja ili on u tome ustvari ne uspijeva?

Razlika između obučavanja i učenja sasvim je poznata. Sposobnost da nekoga obučimo da nešto radi ne čini ljudsku vrstu suštinski različitom od životinjske. Kada učimo nekoga da nešto nauči, onda nas takvo što čini suštinski različitim od životinja. Učenje podrazumijeva razvoj i jačanje ljudskog uma. Pitanje je u kom će smjeru ići učenje na daljinu putem interneta. U smjeru obučavanja ili učenja? Neka istraživanja ukazuju da studenti koji često koriste kompjutere imaju lošije rezultate na fakultetima u odnosu na studente koji ih manje koriste. Međutim, ovakvi rezultati neće spriječiti obrazovne institucije da primjenjuju web-tehnologije kojima će ponuditi obrazovanje većem broju studenata. Pa ipak, s druge strane, obrazovne institucije moraju zahtijevati od nastavnog kadra da s oprezom pristupa ovoj vrsti nastave. Između ostalog i zato kako ne bi – ako ni zbog čega drugog – napustili svog prijatelja Sokrata.

Objašnjenja pojmova

- ◆ **Asinhrono:** Ono što se dešava u različito vrijeme. Naprimjer, za elektronske oglasne ploče kaže se da su asinhroni oblici komunikacije jer se poruke obično prezentiraju (“kače”) u jedno vrijeme, a čitaju kasnije.
- ◆ **Chat:** *On-line* komunikacija koja se odvija sinhronizirano, odnosno u stvarnom vremenu. Obično se *chat* (razgovor) konverzacija vrši unošenjem (“ukucavanjem”) teksta, a nekada i putem audio i videozapisa.
- ◆ **Učenje na daljinu:** Svaki oblik učenja koji ne implicira tradicionalno okruženje u učionici koja podrazumijeva istovremeno prisustvo studenta i profesora na istom mjestu. Primjeri učenja na daljinu uključuju dopisne kurseve, videokonferencije i *on-line* nastavu.

- ◆ **Download:** Preuzimanje (“skidanje”) fajla s udaljenog kompjutera i njegovo pohranjivanje u vlastiti kompjuter.
- ◆ **Elektronska oglasna ploča:** Softverski program koji omogućava da prezentirate (“zakačite”) poruke na internetu (kao što biste iglicom zakačili poruku na običnu oglasnu ploču) te nudi mogućnost drugima da odgovore na vašu poruku tako što će istim principom dostaviti svoj odgovor; također, poznata je i kao forum za diskusiju, forum, mjesto za sastanke ili mjesto za lančane diskusije, odnosno diskusije u kojima se prati prva “zakačena” poruka, tzv. nit.
- ◆ **PDF:** Akronim za *Portable Document Format*, odnosno prijenosni format dokumenta, tj. elektronski format dokumenta dizajniran za čitanje na različitim operativnim sistemima. PDF dokument može se kreirati uz pomoć softvera *Adobe Acrobat*, dok se besplatno može čitati uz pomoć softvera *Adobe Acrobat Reader*.
- ◆ **Sinhronizirano:** Ono što se dešava istovremeno. Naprimjer, sinhronizirana *on-line* diskusija u kojoj korisnici neposredno komuniciraju. Primjeri sinhronizirane komunikacije uključuju *on-line chat* i telefonske pozive preko interneta.
- ◆ **Virtuelna učionica:** Svaki virtuelni prostor u kojem se studenti i profesori “sastaju” na osnovi kompjuterskih konekcija, a radi aktivnosti na određenom nastavnom programu.
- ◆ **Web Browser:** Web-pretraživač softverski je program koji omogućava interaktivno čitanje materijala koji se nalazi na internetu. Dva najpopularnija web-pretraživača su *Netscape Communicator* i *Internet Explorer*. *Firefox* novi je besplatni i brži web-pretraživač.
- ◆ **Webmaster:** Osoba koja radi na upravljanju i održavanju web-servera, a to je obično kompjuterski programer.
- ◆ **On-line tabla:** On-line ekvivalent za školsku tablu, pri čemu je jedan ili više korisnika mogu koristiti za pisanje ili crtanje.

(Preuzeto iz: Susan Ko i Steve Rossen: *Teaching Online: A Practical Guide*.)

On-line izvori

1. Distance Learning Clearinghouse:
<http://www.uwex.edu/disted/definition.html>
(Daje definicije učenja na daljinu i linkove za ostale internet materijale o učenju na daljinu.)
2. Virtual Resource Site for Teaching with Technology:
<http://www.umuc.edu/virtualteaching/>
(Stranica koja nudi konkretne studije i primjere korištenja web-medija primjenom različitih predavačkih pristupa i stilova učenja.)²⁷

Literatura

1. Donald E. Hanna, Michelle Glowacki-Dudka i Simone Conceição-Runlee: *147 Practical Tips for Teaching Online Groups: Essentials of Web-Based Education*.
2. William Horton: *Designing Web-Based Training*.
3. Susan Ko i Steve Rossen: *Teaching Online: A Practical Guide*.
4. Jason Cole: *Using Moodle: Teaching with the Popular Open Source Course Management System*.

²⁷ Uz ove, postoje i drugi, različiti *on-line* izvori za predavače. Lično preporučujem upotrebu pretraživača *Google* na način ukucavanja ključnih riječi ili pitanja koja zanimaju korisnika.